

מעדני כת

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת תזריע מצורע תשפ"ג שנה רביעית ג'ליון 186

בעניין הפקיר פירות שביעית בזמן הביעור על ידי שליח

יבואר חידוש החת"ס דאם חייב להקדיש יכול לעשות שליח על זה

והנה החת"ס שם הקשה על הרמב"ן והר"ן דלא מהני שליחות בנזירות ונדרים מסוגיא דנדרים דף ל"ו דמבואר שיכול להפריש מדעת הבעלים פסח וחטאת, ואי נימא דלא מהני נדר והקדש על ידי שליח איך יכול להפריש מדעת הבעלים פסח וחטאת.

וברעק"א בגיטין דף ל"ב א' ג"כ פירש דברי הר"ן דלא מהני הפקר ע"י שליח משום דהוי מילי ומילי לא מימסרן לשליח והקשה מהגמ' בתמורה הנ"ל [שהביא המח"א הנ"ל] דמבואר התם שאפשר להפריש חטאת על חבירו.

ולכאורה היה נראה דהתם אינו חשוב מפריש על ידי שליח דלא מיירי שמקדיש את בהמת חבירו, אלא שיכול להקדיש את בהמתו עבור חבירו ואין צריך לזה דין שליחות, אמנם רבותינו הבינו שהוא משום שליחות, והוקשה להם אמאי מהני שליחות התם, שוב הראוני שבאמרי בינה יו"ד הל' נדרים סי' כ"ו תירץ כן קושיית הרעק"א, ובחתם סופר הקשה עוד מהא דמפריש תרומה בשליחות, וחזו"ן דגם מילי מהני ביה שליחות, ומאי שנא מהקדש דלא חייל בשליחות.

ולכן כתב שם לייסד דמי שחייב עולה אפשר להקדיש עבורו משום שליחות וכגון שאמר הרי עלי עולה ואמר ולא אפריש דמעטתה החוב מוטל עליו להפריש עולה מנכסיו בזה יכול לומר לשלוחו הפרש שור א' משוורי לעולה במה שנתחייבתי כבר דעתה ההפרשה היא המצוה ואף על גב דצריך גם לדבור פה לומר שור זה יהי עולה מ"מ כיון שכבר נתחייב בעיקור הנדר הרי זה דומה לתרומה שכריו טבל ומהחייב להפריש ממנו יכול לעשות שליח אעפ"י שצריך לומר ה"ז תרומה ובזה יישב ההיא דנדרים ל"ו ע"א דהתם מיירי מחיוב חטאת דכבר נתחייב ומוטל אקרקפת' להפריש חטאת ואין כאן נדר אשר ידור אלא להפריש וכן בקרבן פסח וסיים שם וז"ל והסברא נמונה לפענ"ד.

יבואר אמאי ביטול חמץ לא מהני ע"י שליח לסברת החת"ס הא חייב לבטלו

ויש לעיין לדבריו אמאי בביטול חמץ נתקשה הר"ן אמאי מהני על ידי שליח הרי חייב לבערו, ונראה פשוט דאינו חייב להפקירו אלא לבערו אלא שעל ידי הפקר יכול גם שלא יעבור בבל יראה ולהכי לא חשיב דחייב בזה שיוכל לעשותו על ידי שליח, אמנם אכתי קשה דאי נימא דביטול הוא הפקר וזה מה שהתורה צוותה תשביטו שאור מבתיכם דהיינו שתפקירו, א"כ הוא גם כן חיוב התורה, ואמאי לא יהני בזה שליחות.

ולפ"ז בנדון דידן לענין ביעור ג"כ היה מקום לומר דכיון שצריך להפקירו כדי לקיים מצוות ביעור, א"כ שפיר מהני על ידי שליח וכסברת החת"ס, אבל לכאורה זה אינו נכון, שהרי יכול לתנו במתנה או לחלקו לאחרים אבל אי"צ להפקירו, וכיון דאינו חייב להפקירו דווקא אכתי לא מהני על ידי שליח.

ונשאלתי במי שהביא כמה ארגזי יין של שביעית לחמיו והניחם בערב הפסח בבית אחר שאינו ביתו של חמיו, ובערב הפסח כשהגיע זמן הביעור קיבל רשות מחמיו להפקיר את היין, והלך והפקירו בפני שלשה, ועתה נתעורר דאפשר דלא מהני הפקר על ידי שליח וא"כ היין נאסר אחר הביעור כיון שלא הפקירו, ונסתפק עוד שמא לא זכו בהם כלל ולכן עדיין הוא ברשות האוצר ב"ד ולא נאסר אחר הביעור.

והנה פשוט שגם שלא הביאו לרשות חמיו אבל כל שמשכו לצורך חמיו הרי זכה בהם חמיו והרי הוא ברשותו וצריך לבערו בזמן הביעור וכל שלא הפקירו הרי היין נאסר בשותיה ככל פירות אחר הביעור.

יבואר דהפקר לא מהני ע"י שליח

אולם מה שנסתפק בהא דלא מהני הפקר על ידי שליח, הנה דין זה כתב הר"ן בריש פסחים, דבעל העיטור כתב דמהני ביטול חמץ על ידי שליח, והר"ן כתב ד"א דלא מהני משום דלא מהני הפקר על ידי שליח, ובב"י סימן תל"ד כתב דאפי' אי נימא דלא מהני הפקר על ידי שליח מכל מקום מהני ביטול חמץ על ידי שליח אפי' אי נימא דביטול מטעם הפקר משום דחמץ אינו ברשותו של אדם אלא שהכתוב עשאו ברשותו לעבור עליו בכל יראה וכל שגילה דעתו שאינו רוצה בחמץ סגי שלא יעבור עליו בכל יראה.

והנה מבואר בדברי הר"ן דהפקר בעלמא לא מהני על ידי שליח, וכן הביא המח"ב בס' תל"ד ס"ק ט"ו דין זה, וכתב דהאומר לחבירו לך והפקר נכסי אין בכך כלום עד שיפקירם הוא בעצמו, וא"כ לא הועיל ההפקר שעשה עבור חמיו ונמצא שעבר עליו זמן הביעור ונאסר היין.

יבואר הטעם דלא מהני הפקר ע"י שליח

ובב"י שם כתב דהטעם דלא מהני הפקר ע"י שליח הוא משום דהפקר מטעם נדר הוא כמש"כ הרמב"ם ולא מהני שליחות בנדרים, וכ"כ הרמב"ן ב"ב דף קכ"ו דלא מהני קבלת נזירות על ידי שליח, וא"כ הכי נמי לא מהני הפקר שהוא מטעם נדר על ידי שליח.

ובשו"ת חת"ס יו"ד סי' שכ"א כתב טעם אחר דלא מהני שליחות בהפקר, משום דמילי לא מימסרן לשליח.

אמנם במחנה אפרים (שלוחן ס"ו) כתב דהקדש מהני על ידי שליח דלא חשיב מילי אלא כשהשליח עושה שליח אבל לעשות שליח למילי מהני והוכיח כן מתמורה דף י' דמבואר דמהני הקדש על ידי שליח, וכן תרומה מהני על ידי שליח אע"פ שאינו אלא מילי, והשיג בזה על המהרי"ט שכתב דלא מהני הקדש על ידי שליח, ולדברי המח"א לכא"ה ה"ה בהפקר מהני שליחות ואין בזה חסרון של מילי, ודלא כהחת"ס, אבל יעוי' במח"א שם שכתב דמ"מ אפשר דהפקר לא מהני על ידי שליח דלא חשיב מעשה, אבל הקדש חשיב מעשה יעו"ש.

ומברכין להפריש תרומות ומעשרות וכתב ליישב שהפרשת תרומה עיקרן הוא לתנו לכהן וללוי להכי חשיב כמעשה יעו"ש.

והעירוי דיש ליישב דברי רבותינו דאפשר דהא דמהני להקדיש קרבן עבור חבירו הוא מדיון עבד כנעני, דכשמוקדש קרבן הרי זכותו שיהא לו כפרה בבהמה זו, ולהכי יכול גם לקבוע שהכפרה תהיה עבור חבירו, וידוע שנחלקו האחרונים בדין עבד כנעני אם הוא מדיון שליחות, ואפשר דסברי הרעק"א והחת"ס שעבד כנעני הוא מדיון שליחות, ולהכי הקשו דמוכח מהתם דאפשר לעשות שליח להקדיש, והעירני לזה הרב הגאון רבי יהושע אדלשטיין שליט"א.

* ובחתם סופר שם כתב לחלק בין תרומה להקדש וז"ל אף ע"ג דהפרשת תרומה סגי במחשבה ולכל הפחות בדבור מ"מ עיקר מצוה היא ההפרשה וההרמה והדבור לומר זה יהי תרומה טפל לעיקר המצוה כמו האמירה דה"ז גיטך גבי נתינת גט וכדומה מה שאין כן להדירו בנזיר שיאמר לשלוחו הדריני בנזירות או הקדש בהמתו לקרבן או הפקר נכסי או ביטול חמץ דמיירי מיני' הר"ן שאינו אלא דבור בעלמא אין כח למנות שליח על ככה.

וכה"ג כתב בשו"ת רעק"א סימן ל' ליישב מה שכתב הב"י שאין מברכין על ביטול חמץ משום שחייל במחשבה וכל שחייל במחשבה לא תקנו בו ברכה והקשה מתרומה דחייל במחשבה

ושמעותי מהגאון הגדול ר' שאול אלתר שליט"א שאמר דמאחר דחייב להוציא הפירות על פתח ביתו כמו דתניא בתוספתא בשביעית פרק ח' ה"ב מי שיש לו פירות לחלק מחלקן לעניים, מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו ומוציא ומניח על ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו, ע"כ, וכיון שצריך להוציאו על פתח ביתו ולומר אחינו בני ישראל כל מי שרוצה ליטול יבוא ויטול, חשיב כמעשה ואינו כשאר הפקר דחשיב כמילי דלא משוי עליה שליח, והוסיף דכמו דאבידה מדעת בוודאי יכול לעשות שליח להניחו ברה"ר ויחשב הפקר לדעת הטור, משום דהוי כמעשה, הכי נמי חשיב כמעשה ומהני על ידי שליח.

אמנם יש להעיר על דבריו, דאע"פ שצריך להפקירו באופן זה שיוציאו מרשותו כדאיתא בתוספתא, אבל המפקיר פירותיו כשהם בביתו הרי חייל הפקירו ותו אינו צריך לבערם ולהניחם חוץ לביתו שהרי סו"ם אין הפירות שלו ולא חייל עליה חובת ביעור, וא"כ הרי כיון שיכול לעשותו באופן זה וליפטר מן הביעור תו לא חשיב מעשה כדי שיועיל בו שליחות, וצ"ע.

יבואר דאפשר דמהני נתינת רשות ולא בעי הפקר

אמנם יש לומר דמהא דהתוספתא נראה שאי"צ להפקיר כלל אלא שצריך לתת רשות לכל אחד לקחתו ואפי' אי לא חייל הפקר כל שנתן רשות לקחתו הרי זה כביעור מרשותו, וא"כ גם אם אמר לשליח להפקירו אפשר דמהני דסו"ם הרי נתן רשות לקחתו וכל שנתן רשות לקחתו הרי זה מותר לאחר הביעור.

אמנם לשון הרמב"ן בפרשת בהר שצריך לבערם מן הבית בשעת הביעור ומפקירם על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם, ונראה מדבריו שצריך להפקיר, וכ"כ החזו"ן בסדר השביעית שצריך להפקיר, אבל בבואר הגר"א כתב בפירוש הירושלמי פ"ט ה"ד שאי"צ להפקירו אלא סגי בהוציאו לשוק והניחו לאחרים לקחתו.

דאיתא התם בירושלמי ששאלו אנשי קפודקאי שאין להם אוהבים ואינם רוצים להפקיר בפני שלשה את פירות שביעית שלהם שיראים

שיקחום לעצמם, ואמר להם ר' אימי כד תחמין ריגלא צללא תהוון מפקין לה לשוקא ומבקריין ליה וחזרון וזכין ביה ע"כ, ובבבאור הגר"א שם כתב וז"ל כד תיחמין וכו' פ' דלא יהיה בני אדם בשוק וילכו כל אחד לבתיהם תהוון מפקין לשוקא פ' דמה שמוציא לשוק ועושה מעשה שהוא הפקר הוי הפקר אף שלא בפני שלשה אלא שבפני שלשה אינו צריך להוציא לשוק כלל עכ"ל, ומדברי הגר"א מבואר דבהוצאה לשוק סגי, ואי"צ להפקיר, ולפ"ז בזה שנתן רשות להפקירו הרי זה כנתן רשות לכולם לקחת היין לעצמם וסגי בהכי, אלא שאם הוא ברשותו באופן שאין יכולים לקחתו אפשר דלא מהני, אלא אם כן הניחו בפועל חוץ לרשותו באופן שיכולים לקחתו, וצ"ע, והעירני לזה ידידי ש"ב הגאון המופלא ר' משה מייט שליט"א.

יבואר קטן שזכה בפירות שביעית איך יקיים חובת ביעור

והנה קטן שזכה בפירות שביעית בירושה או בדעת אחרת מקנה איך יקיים מצוות ביעור הרי אינו יכול להפקירו אלא מדברנו, אלא לדבריו הגר"א יכול להוציאו חוץ לרשותו ובזה סגי אף שלא הפקירו, אלא דבמנחת חינוך מצוה ס' כתב שקטן שנתן רשות להשתמש בשלו הרי הוא גזל, ולכן כל שואל מקטן מתחייב באונסין משום גזילה, וא"כ לדבריו לא יחייב שיוציאו לחוץ כיון שעדיין אין להם רשות ליקח, אבל בחזו"ן כתב דמהא דאמרו דלא לקני איניש לינוקא ביזמא קמא משמע דביזמא בתרא שרי והרי כשיקח ממנו הרי הוא גזילה וע"כ דמהני נתינת רשות של קטן וצ"ע.

יבואר אם לא ביער בשוגג נאסרו הפירות

והנה הכא איירי שלא ביער בשוגג דהא חשב דמהני הפקר ע"י שליח, ומצינו שנחלקו האחרונים היכא שלא ביער בשוגג אם נאסרו הפירות, דבחדרי סוף פרק נ"ה כתב דרך במויד נאסרו הפירות, וכ"כ החכמות אדם בשערי צדק פ"ט ס"ה, ולדבריהם יש להתיר את היין, אבל החזו"ן שביעית ס' י"ד ס"ק י"ג הכריע דגם בשוגג נאסרו הפירות, וכתב שם דבאונס לא נתבאר אם נאסרו, וא"כ לדעת החזו"ן כיון דלא מהני ההפקר שעשו נמצא שלא ביערו את היין, ונאסר היין.

והנה צ"ע לדינא, ואפשר דיש לסמוך על החרדים דס"ל דבשוגג אינו נאסר, ועל הגר"א דס"ל דמהני להניחו ברה"ר אפי' בלא הפקר.

אמר בפני שלשה שהוא רוצה להפקיר את יינו משום שהגיע זמן הביעור האם הוא הפקר כיון שלא אמר להדיא שהוא מפקירו

ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו מהני מה שמגלה דעתו שאינו רוצה בחמץ, אבל בלאה"כ לא מהני, ומבואר דלא חשיב כמי שעוסקים באותו ענין, וצ"ע.

ואפשר דהתם שגילה דעתו שהוא רוצה להפקיר אע"פ שלבסוף לא אמר בפירוש לשון הפקר מהני דכמו שלענין קידושין אם היו עוסקים באותו ענין אע"פ שבשעה שנתן לא אמר כלום הרי היא מקודשת כיון דחשיב בלבו ובלב כל אדם שמה שנתן לה היה לשם קידושין הכי נמי כיון שגילה דעתו שהוא רוצה להפקיר א"כ כמה שהניח את היין בחוץ הרי זה כמי שאמר בהדיא לשון הפקר דבלבו ובלב כל אדם שהוא מפקיר, אבל באופן ששלח שליח הרי לא היה בדעתו שהוא יפקיר אלא מסר לשליח שהוא יפקיר עבורו א"כ ליכא אומדנא שהוא מפקיר דהא לא היה בדעתו שהוא יפקיר.

בעניין מי ששכח יעלה ויבוא בשחרית ונזכר אחר חצות היום שכבר נתחייב בתפלת מנחה ועדיין לא התפלל מוסף מה יתפלל תחלה

בזמנה, ולכא"ו הוא הדין כשהתפלל תפלת שחרית אלא ששכח יעו"י כיון שתפלת שחרית צריך להתפלל רק בתורת תשלומין תפלת מוסף קודמת.

אולם נראה בדנדון דידן ששכח יעלה ויבוא בשחרית עדיף שיתפלל מנחה ואחר כך תשלומי שחרית ואחר התשלומין יתפלל מוסף, כיון שאם יתפלל מוסף תחלה אפשר שיפטר מלהתפלל אח"כ תשלומי שחרית, דהא כתב המג"א בס' תכ"ב סק"ג בשם כנסת הגדולה במי ששכח יעלה ויבוא בשחרית והתפלל מוסף דאינו משלים תפלתו שהרי כבר הזכיר של ר"ח במוסף, וכמו שליח ציבור ששכח יעלה ויבוא בשחרית שאינו חוזר כיון שעתיד להזכיר של ר"ח במוסף, והכי נמי יחיד שכבר התפלל מוסף אינו חוזר להתפלל שחרית, וא"כ אם יתפלל מוסף קודם תשלומי שחרית שוב לא יוכל להתפלל שחרית, והרי לכתחילה אין לו לסמוך על מוסף כמ"ש הכנה"ג. אבל במ"ב שם

שמעותי מוידדי ש"ב הגאון ר' פינחס שפירא שליט"א ששאל את מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל באחד שאמר לכמה בני אדם שהוא רוצה להפקיר יין של שביעית, והבחין שאינם לוקחים את היין, ושאל אותם למה אתם לא לוקחים את היין, ונסתפק שמא כיון שלא אמר להם כלל לשון הפקר, אלא רק אמר להם שהוא רוצה להפקיר את היין אינו חשוב הפקר, ושאל האם לשון זה מהני להיחשב הפקר, ואמר לו מרן זצ"ל דהוי הפקר, ושאלו אם הוא דהוי כעוסקים באותו ענין דמהני והסכים לזה.

ויש לעיין דא"כ לפ"ז אמאי לא מהני להפקיר ע"י שליח, הא כל ששלח שליח להפקיר הרי הוא גילה דעתו שרוצה להפקיר והרי זה כעוסקים אותו בענין דהוי הפקר, ומדברי הר"ן משמע דלא מהני, דכתב דבביטול חמץ שאינו ברשותו

נשאלתי באחד ששכח יעלה ויבא בחול המועד בתפלת שחרית ונזכר בזה רק לאחר שכבר הגיע זמן מנחה, ועדיין לא התפלל תפלת מוסף, והנה זה ודאי דמנחה קודם למוסף כמ"ש בשו"ע ס' רפ"ו סעי' ד' דאם היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף משום דמנחה תדירה, אבל יש להסתפק לענין תשלומי שחרית ומוסף מה יתפלל תחלה.

והנה במשנה ברורה בס' ק"ח ס"ק ט"ז כתב וז"ל מי ששכח ולא התפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה יתפלל מנחה ואחריו מוסף ואחריו שחרית, עכ"ל. ומקורו מהבבא יוסף בשם מהר"י זיין, וטעמו משום שתפלת מוסף חיובה יותר מתפלת תשלומין שאינה

¹ בשעה"ד ע"ד הגר"א ביר"ו פ"ט ה"ד, עכ"ל. ולפ"ז י"ל דהכי נמי יש לסמוך בשעה"ד על דעת הגר"א הנ"ל דסגי להוציא מרשותו אף בלא הפקר.

² ובספר דרך אמונה ציון ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ז' ס"ק כ"ט כתב וז"ל ובשעת הדחק שהי' טירחא גדולה להוציא החוצה התיר מרן להפקיר בפני ג' אף שלא יוציא החוצה [אולי סמך

שאם יתפלל מוסף יכנס לספק שמוא אינו יכול להשלים תפלתו עדיף להקדים להתפלל תשלומי שחרית לפני מוסף.

והנה בדעיבד אם התפלל מוסף ושכח להזכיר יעלה ויבוא בשחרית ואינו יכול להתנות בנדבה כגון בשבת חוה"מ או בשבת ר"ח, כתבו בשם מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שיחזור ויתפלל, משום הדעיקר קיי"ל דלא מהני מה שהתפלל מוסף לפוטרו מלחזור ולהתפלל שנית.

בס"ד הביא דיש מהאחרונים שחולקים עליו דביחיד לעולם חוזר ואפילו כבר התפלל מוסף, ולכן כתב שיחזור ויתפלל ויתנה בנדבה, וא"כ י"ל דבכה"ג שעדיין לא התפלל מוסף עדיף שיקדים להתפלל תשלומין לפני שיתפלל מוסף כדי יכנס לספק אם צריך לחזור ולהתפלל.

וביותר שבעיקר דינו של הברכי יוסף הנ"ל יעוי' בספר מגן גבורים סימן ק"ח שפליג על הברכי יוסף בזה, וס"ל דצריך להקדים את תשלומי שחרית לפני מוסף, דגם תשלומי שחרית חשיב תדיר לגבי מוסף אע"פ שאינו עיקר זמנה, וא"כ כ"ש בעניינינו

בעניין מי שטעה והתפלל בשבת חוה"מ במוסף תכנת שבת וסיים מקדש השבת ושיב אמר אתה בחרתנו וסיים מקדש ישראל והזמנים

אחת לשניהם, או דס"ל דאין יוצא אלא בברכה אחת, ואי נימא דבית הלל מודו לב"ש אלא שלא הצריכו ברכה לכל אחד א"כ י"ל דבדעיבד שפיר יצא.

יבואר אם העושה כדברי ב"ש לא יצא

אבל לכאן יש לדון דכיון דעשה כדברי ב"ש אפשר דלא יצא, דהנה הגר"ז בס' תע"ג סעי' ו' כתב לענין יקנה"ז שאם שינה סדר הברכות והקדים המאוחר ואיחר המוקדם יצא, חוץ מאם הקדים ברכת הקידוש לברכת היין דלא יצא וצריך לחזור ולברך ברכת הקידוש כיון דעשה כדברי בית שמאי וכל העושה כדברי ב"ש לא יצא ידי חובתו, עכ"ד. וצ"ע שם לעי' בס' רצ"ח, ולכאן' כוונתו להא דפסק השו"ע שם דבהבדלה מברך בורא מאורי האש, והיא פלוגתא דב"ש וב"ה, ולב"ש מברך שברא מאור האש, ולכאן' גם בזה אם יעשה כדברי ב"ש לא יצא, ועי' במ"ב שם סק"ב שהביא מהב"ח ש"כ דאם בירך מאור האש לא יצא אפי' בדעיבד, מיהו יעוי' שם דמשמע דלאו מהאי טעמא לא יצא.

ולפ"ז י"ל דאף אם לב"ה יוצא בשתי ברכות מ"מ כיון דעביד כב"ש לא יצא, כמ"ש הגר"ז דכל העושה כדברי ב"ש לא יצא ידי חובתו.

מיהו יל"ע דלענין קריאת שמע כתב השו"ע בס' ס"ג סעי' ב' דמי שרוצה להחמיר ולעמוד כשהוא יושב ולקרות קריאת שמע מעומד נקרא עברין, וזהו משום דאסור לעשות כדברי ב"ש, ובמ"ב שם סק"ה כתב דאפילו אם אין הכוונה בעמידתו לעשות כב"ש אלא לעורר הכוונה וכדומה אפ"ה אסור, ואעפ"כ א"צ בזה לחזור ולקרות בדעיבד [פמ"ג ע"י"ש ועי' בספר מטה יהודה] עכ"ד. ומבואר דאף דעשה כדברי ב"ש אין זה לעיכובא, ולכאן' זהו דלא כהגר"ז הנ"ל וא"כ ה"נ שבירך ברכה לשבת וברכה ליו"ט אף שעשה כדברי ב"ש אין זה לעיכובא.

ועוד יש לעיין דלכאורה לב"ה הרי הברכה השניה היא ברכה לבטלה שלא היה צריך לברכה כלל וא"כ איך תעלה לו לברכה אבל זה אינו שהרי מאחר שלא הזכיר של יו"ט בברכה ראשונה הרי חייב לברך שנית וא"כ יכול לברך ברכה אחת של יו"ט לחוד וצ"ע.

בעניין אשה ששכחה יעלה ויבוא בברכה"מ בליל פסח האם חוזר לברך בברכה"מ אחר חצות

אמנם לכאורה הדברים מיוחדים מאוד, שהרי בשלמא כשלא אמר יעלה ויבוא ביו"ט ונוכר במוצאי יו"ט שעכשיו אינו זמן הזכרה כלל להכי ס"ל לכמה ראשונים שאינו חוזר ומברך בברכה"מ, אבל בנדון דידן שאע"פ שאינו זמן חיוב אכילת מצה אבל הרי הוא זמן של הזכרת יו"ט וכיון שנתחייבה להזכיר יעלה ויבא בברכה"מ ולא הזכירה חייבת לחזור ולהזכיר, וקצת יש לדמות זה למי שלא הזכיר יעלה ויבוא ב"ח במנחה ונוכר בליל ב' של ר"ח שחזור ומתפלל שהרי יכול להזכיר יעלה ויבוא בתפלתו אע"פ שמשום יום ראשון של ר"ח אינו צריך להזכיר אלא משום יום ב' של ר"ח אבל כיון דסו"ס יוכל להזכיר של ר"ח הרי הוא חוזר, והכי נמי חוזרת ומברכת.

בעניין מי שקידש על כוס ראשון ובאמצע קריאת ההגדה הוצרכו לצאת מביתם האם חוזרים ומקדשים

שמוא הוא רביעית שהרי נסתפקו האחרונים בשיעור הרביעית ומידי ספיקא לא נפקא, אלא דיש לומר דבנדון דידן איכא ס"ס שמוא לא סגי ברביעית יין ואפי' אם סגי ברביעית אפסר שלא שתה רביעית, ומ"מ גם בס"ס אמרין ספק ברכות להקל וצ"ע.

ואע"פ שהוא ספק בקיום מצוות קידוש של יו"ט ואיכא ס"ס שמוא לא יצא יד"ח קידוש היום וכיון שלא יצא הרי הוא חייב בקידוש יו"ט, אמנם כיון דכתב המ"מ דקידוש יו"ט הוא מדרבנא א"כ גם בזה אפי' דאיכא ס"ס להחמיר אמרין ספיקו לקולא לכמה פוסקים ובפמ"ג כתב דהיינו טעמא דבספק ברכות אמרין ספיקא לקולא גם בס"ס משום דברבנא ספיקו לקולא גם בס"ס וא"כ ה"נ נמי בנדון דידן לא יחזור ויקדש על היין.

אמנם בפשטות לישנא דהרמב"ם בפ"ו מיו"ט נראה דקידוש יו"ט הוא מן התורה שהרי כתב שכולם שבתות ד' ניהו, וא"כ נראה שכוונתו דחשיב כשבת לכל דבר וצ"ע.

וא"כ הכי בנדון דידן גם אם התפלל מנחה והזכיר של ר"ח צריך לחזור ולהתפלל תשלומי שחרית שהזכרת מנחה לא מהני לפוטרו מתשלומין.

נשאלתי במי שטעה והתפלל בשבת חוה"מ במוסף תכנת שבת וסיים מקדש השבת, ונוכר שלא התפלל של יו"ט, ושוב אמר אתה בחרתנו והזכיר של שבת בתוך הברכה אבל סיים מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת בחתימה, מה דינו.

הנה במי שאמר אתה בחרתנו והזכיר של שבת בתוך הברכה ובחתימת הברכה לא הזכיר של שבת בזה כתב המ"ב בסימן תפ"ז דיש דעות בין האחרונים בזה, ובבה"ל שם כתב דצ"ע למעשה, אבל בנדון דידן עדיף טפי שהרי הזכיר של שבת בחתימה אלא שבירך של שבת לחוד ושל יו"ט לחוד, ויש לעיין אם יצא יד"ח.

והנה במי שבירך ברכה"מ בשבת ויו"ט והזכיר של יו"ט ושכח של שבת וחזר ובירך ברכה"מ והזכיר של שבת ושכח של יו"ט האם חוזר ומברך, לכאורה תליא בפלוגתת הראשונים בחיסור הזכרה בתפלה אם חשיב כלא התפלל או דאיתו חסר אלא הזכרה, ואם חשיב כלא התפלל הכי נמי בברכה"מ חשיב כלא בירך, ויחזור ויברך בשלישית.

ובאמת בשו"ת ארץ צבי ח"א סימן כ"ד תלה שאלה זו בפלוגתת הראשונים הנ"ל, אך מודברי המג"א סימן קפ"ח ס"ק י"ג שכתב דבשכח רצה בשבת חנוכה ואמר על הנסים כשחזור ומזכיר רצה אי"צ להזכיר על הנסים שכבר הזכיר על הנסים בברכתו, משמע דכשישכח הזכרה בברכה"מ לא חשיב כלא בירך, אמנם מלשוננו של המ"ב סימן קפ"ח ס"ק כ"ט שכתב וז"ל אם לא נזכר עד לאחר שפתח בהטוב והמטיב וחזור לראש בהמ"ז בשביל הזכרה של שבת אז צריך לומר עוד הפעם גם יעלה ויבוא דבהמ"ז הראשון נתבטל לגמרי, עכ"ל, מבואר דכשחזור לראש משום חסרון הזכרה המעכבת, ברכה"מ הראשון בטל לגמרי וצ"ע.

והנה בגמ' ביצה דף י"ז נחלקו ב"ש וב"ה אם בשבת ויו"ט מברך ח' ברכות דהיינו ברכה אחת לשבת וברכה אחת ליו"ט או כולל בברכה אחת את שבת ויו"ט, דדעת ב"ש שמברך ח' ברכות ברכה אחת לשבת וברכה אחת ליו"ט, אבל דעת ב"ה דמברך ברכה אחת לשניהם וחותרם מקדש השבת וישראל והזמנים, והנה בנדון דידן עשה השואל כדברי ב"ש, ויש להסתפק אם בית הלל ס"ל רק דאיי"צ לחלקם לשתי ברכות וסגי בברכה

שמעתי שהגאון הגדול ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל שאל את יכלה"ט מרן הגאון הגדול ר' דוד לגדו שליט"א מה הדין באשה ששכחה יעלה ויבוא בליל פסח שישית רעק"א דחזור ומברכת משום שחייבת במצה אבל בכל יו"ט אינה חוזרת שאינה חייבת באכילת פת ביו"ט וא"כ אם נזכרה שלא אמרה יעלה ויבוא אחר חצות הלילה שבזמן זה כבר אינה חייבת באכילת מצה לדברי הכל שהרי לראב"ע אין זמן אכילת מצה אלא עד חצות וא"כ כיון שאינו זמן אכילת מצה אפשר שלא תחזור על מה שלא הזכירה יעלה ויבוא בברכה"מ דידה, ואמר דדמי למי שלא הזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון של סעודת יו"ט ונוכר בלילה שאינו חוזר שעתה אינו זמן ההזכרה והכי נמי לא תוכל לחזור ולברך.

שמעתי שבבילי הסדר הוצרכו כמה דיירי בניין לצאת מביתם משום שהיה פצוץ של בלוני גז ונסתפקו אם צריכים לחזור ולקדש על היין כיון שעדיין לא סעדו אחר הקידוש שהיו באמצע ספור יציאת מצרים.

הנה אם היה דעתם לחזור לביתם בעת שיצאו מביתם וחזרו לביתם, כתב הכנסת הגדולה הובא במ"ב סימן רע"ג דחשיב שפיר קידוש במקום סעודה הואיל וחזרו למקומם הראשון ואע"פ שהרבה אחרונים פליגי עליה מ"מ אין לחזור ולקדש שנית מספק דהוי ספק ברכה לבטלה.

ואפי' אם לא חזרו למקומם אם שתו רביעית יין אין לחזור ולקדש והגאונים ס"ל דחשיב קידוש במקום סעודה בשתיית רביעית יין של קידוש וא"כ הכי נמי כיון ששתו רביעית אי אפשר לחזור ולקדש על היין וגם אם לא שתו אלא כמלא לוגמיו הרי כמלא לוגמיו של השיעור הגדול הוא רביעית של השיעור הקטן א"כ גם זה הוא ספק

י' והנה בגירסא שלפנינו איתא בגמ' שם שכח ולא הזכיר במוסף אינו חוזר שהרי עתיד להזכיר במנחה, אלא שהרי"ף והרא"ש לא גרסו לגרסא זו, משום דדוקא שחרית ומוסף שזמנם שוה בתפלה להכי סגי שייזכר במוסף אבל מה שייזכר במנחה לא מהני וצריך הש"ך לחזור ולהתפלל,

בעניין הא דמצוה לספור בכל יום בתחלת הלילה משום תמימות

והעירני ידידי הבה"ח יהושע יצחק ברלין ג"ד הרה"ק בשלהי פסחים (דף כח ע"א בדפי הרי"ף) כתב וז"ל ולפיכך אמרו בתוספות דכיון דמדרבנן היא טוב לספור ביום ראשון בספק חשיכה כדי שיהיו שבע שבתות תמימות לגמרי, ואין זה נכון שיכניס עצמו בספק לכתחלה, ואי משום תמימות אין להחמיר בתמימות בזמן הזה שהוא מדרבנן טפי מספירה דאורייתא, אלא כל שסופר בלילה תמימות קרינן ביה, עכ"ל.

הנה מבואר בדבריו שכתב בדעת התוס' שאין לספור בתחלת הלילה אלא ביום ראשון, ואפשר דהיינו טעמא דס"ל דתמימות לא נאמר אלא על השבועות, ולכן בכל יום אי"צ לספור בתחלת הלילה, אלא רק בתחלת השבוע, אלא דצ"ע אמאי כשסופר ביום ראשון חשיב שסופר השבועות הרי אינו סופר אלא הימים, וצ"ע.

יב' דכסופר בשאר הימים מבעוד יום הרי זה מחסר בתמימות של היום הקודם

ונראה לבאר דבאמת בכל ימי הספירה גם כן יש דין תמימות וכמו שמבואר בדברי הראשונים, אלא שהרי כתב המג"א בשם הש"ח"ה שלא יתפלל ערבית בליל שבועות עד צאת הכוכבים דבעינן תמימות, ולכן גם לא יקדש בליל שבועות עד צאת הכוכבים, וחזו"ן דכשמתחיל היום הבא קודם חשיכה הרי זה מחסר בהספירה, וא"כ הכי נמי בכל יום מימי הספירה אם יספור בבהש"מ הרי הוא מחסר בספירה של היום הקודם, שהרי הוא גם כן יום של ספירה, וצריך שכל יום יהיה שלם, משא"כ ביום הראשון שהיום שלפניו אינו יום של ספירה לכן יש לספור בספק חשיכה בשביל שמתחילת היום יהיה ספור.

אמנם בעיקר סברת המגן אברהם דס"ל שאם מתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים הרי זה מחסר בספירה שאין הספירה תמימה צ"ע אמאי אין הספירה תמימה הרי הוא ספר בתחלת היום וכל היום ספור ומה לי שהתחיל להתפלל מבעוד יום, וכי כל שהתחיל להתפלל הרי זה מבטל הספירה, וצ"ע.

ושמעתי לבאר דהיו"ט של שבועות הוא אחר שבע שבתות תמימות של ספירה, ולכן כל שלא עבר שבע שבתות תמימות עדיין לא הגיע זמן היו"ט של שבועות, ולהכי כתב המג"א דיתפלל בליל שבועות רק לאחר צאת הכוכבים אבל לאו משום שהוא מחסר בהספירה, ולפ"ז בכל יום יכול לספור גם בבהש"מ וצ"ע.

יבואר דבאגרות משה כתב דספירה בתחלת הלילה אינה אלא מעלה בעלמא

אמנם בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' צ"ט אות א' כתב שזה שצריך לכתחלה לספור בתחילת הלילה אין זה אלא מעלה בעלמא להכיר ענין תמימות, דיותר מסתבר שבעצם ליכא קפיידא מצד תמימות שלכתחלה יספור בתחלת הלילה ממש ורק בדיעבד יכול לספור גם אח"כ אלא כיון שגם כל הלילה כשר לספור דלא נפיק מכלל תמימות שזה כל הלילה לזה, והוא רק מעלה בעלמא להכיר ענין תמימות עיין שם.

ולו"ד לענ"ד מלשון הראשונים אין נראה כן, אלא דקיום מצות תמימות בשלמותה הוא דווקא בתחילת הלילה וכנ"ל, וז"ל הר"ן פסחים שם ולפיכך אמרו בתוס' דכיון דמדרבנן הוא טוב לספור ביום ראשון בספק חשיכה כדי שיהיו שבע שבתות תמימות לגמרי, ובאור זרוע סי' שכס כתב ת"ר שבע שבתות וכו' אימתי אתה מוצא תמימות בזמן שאתה מונה מבערב הלכך צריך לברך סמוך לחשיכה כדי שתהייה תמימות, וכן העיד המאירי פסחים קכא ע"ב כי נהגו לספור קודם שיהא לילה ודאי משום תמימות, ומלשונות אלו נראה שהוא מעיקר הדין ולא להיכר בעלמא, גם מלשון הטור והשו"ע שכתבו דאם שכח לספור בתחילת הלילה הולך וסופר כל הלילה נראה שאין זה ענין מעלה בעלמא אלא שמשום דין תמימות המצוה לכתחילה לספור דוקא בתחילת הלילה, ורק בדיעבד אם לא ספר בתחילת הלילה הלך וסופר כל הלילה וכנ"ל.

בענין תדיר ומצוה עוברת איזה מהם קודם ומצוה תדירה שאינו עומד לקיימה מיד אם צריך להקדימה לאינה תדירה

דבעינן תמימות כמבואר בתוס' מנחות דף ס"ו ע"א, וא"כ יש לעיין אם יספור מיד עם הציבור ואחר כך יתפלל ערבית, או דמעלת התדיר להקדים ערבית לספירת העומר דוחה את המעלה של תמימות שצריך לספור בתחלת הלילה.

יבואר מה הטעם דמקדימין ק"ש ערבית לספירת העומר

והנה לענין מעלת תדיר ומעלת תמימות איזה מהם קודם, לכאורה כבר הוכרעה שאלה זו ממנהג העולם שסופרים ספירת העומר אחר ערבית ולא מקדימין לספירת העומר משום תמימות, וע"כ דמעלת התדיר עדיפא.

השבוע היום יום ראשון בשבוע הראשון וכמו"כ ביום הח' הו"ל לספור היום שמנה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד שבשבוע השני, ונראה שהטעם דבימים כתיב **תספירו המושם יום הספירה בתחילה** ובשבועות כתיב **שבעה שבועות תספיר** לך הספירה בסוף כשתגיע השבוע תספור שושלמה שבוע עכ"ל, אמנם יש להעיר שהרי גם כתיב וספרתם לכם ממחרת השבת שבע שבתות תמימות והספירה שם הוא בתחלה, וכ"כ מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות והתם נמי הספירה היא בתחלה וצ"ע.

יש לעורר דבימי הספירה צריך לכתחלה להתפלל בתחלת הלילה ועכ"פ לא לאחר התפלה משום דבעינן תמימות בכל יום מימי הספירה, ויש הטועים וסוברים דלא בעינן תמימות אלא ביום ראשון, וטעות הוא בידם, וכיון ששמעתי שיש המחזיקים בטענה זו, ראיתי לברר הדברים הפשוטים.

הנה בשו"ע סימן תפ"ט ס"א כתב וז"ל אחר תפלת ערבית מתחילין לספור ספירת העומר, ובמשנה ברורה שם ס"ק ב' כתב וז"ל אחר תפלת ערבית וקודם עלינו דכל מה דאפשר לאקדמי מקדימין כדי שיתקיים יותר מה שכתוב **תמימות תהייה**, עכ"ל. והנה לא כתב לספור קודם עלינו אלא ביום ראשון של הספירה, אבל הרי המנהג הפשוט שסופרים בכל יום קודם עלינו, וע"כ משום דבעינן תמימות בכל יום, ואותם המתפללים קודם חצות הלילה וסופרים קודם עלינו משום תמימות הוא חוכא ואטלולא, שמאחר כ"כ הספירה בלא טעם נכון, אבל מקדים הספירה לעלינו שלא לאחר קצת משום תמימות, והוא פלא והפלא.

יבואר שיטת התוס' דראוי לספור מבעוד יום משום תמימות

והנה התוס' במנחות דף ס"ו ע"א כתבו וז"ל נראה דבספק חשיכה יכול לברך ואין צריך להמתין עד שיהא ודאי לילה כיון שהוא ספיקא דרבנן, ועוד אמר דאפילו ביום סמוך לחשיכה עדיף משום תמימות כדאמרין לעיל ואין נראה, עכ"ל. וד"ש שהחמירו לספור סמוך לחשיכה משום תמימות ועל זה כתבו התוס' דאין נראה אבל הסופרים בבהש"מ משום תמימות ס"ל להתוס' דנכון הוא, וכ"כ הרא"ש שלחי פסחים סימן מ' וז"ל ונראה דספק חשיכה יכול לברך ואין צריך להמתין עד שיהא ודאי לילה כיון דהוי ספקא דרבנן ועוד נראה דעדיף טפי סמוך לחשיכה משום תמימות, עכ"ל, ומבואר בדבריו דבכל יום עדיף לספור בספק חשיכה ואפי' קודם לכן משום תמימות.

יבואר דתמימות כתיב בספירת השבועות ולא בספירת הימים

אמנם יש להעיר דתמימות כתיב בספירת השבועות כמש"כ שבע שבתות תמימות תהינה ומשמע דבעינן שבתות תמימות אבל במספר הימים אפשר דלא בעינן תמימות אמנם מדברי הראשונים נראה דגם במספר הימים בעינן תמימות דהרי כתב בה"ג הובא בתוס' במגלה דף כ' ע"ב דמי שלא ספר בלילה אינו סופר ביום בברכה משום דאינו תמימות וחזו"ן דגם במספר הימים בעינן תמימות, וע"כ צ"ל דכיון דמצוה אחת הן כמש"כ הרמב"ם א"כ כי היכא דבעינן תמימות במניין השבועות הכי נמי בעינן תמימות במניין הימים.

ומדבריו נראה נמי דבכל יום בעינן ספירה תמימה, שהרי בכל יום הדין שמי שלא ספר בלילה אינו סופר ביום בברכה משום דחסר בתמימות א"כ גם הסופר בלילה כל שסופר בתחלת הלילה הוא ספירה תמימה יותר שכל היום הוא ספור אצלו.

אמנם הרי דעת רבינו ירוחם שמצוה למימני יומא ומצוה למימני שבועי הם ב' מצוות, ולדידיה אפשר דבמניין הימים לא בעינן תמימות.

והנה למשנ"ת נראה ברור דלכתחלה היו צריכים לספור קודם ערבית משום תמימות, אלא שמשום מעלת התדיר מקדימין להתפלל ערבית קודם, אבל כל שאינו עומד להתפלל ערבית צריך לספור מיד בצאה"כ, אלא שיש לחוש שמשום הרגלו לספור עם הציבור כשיבוא להתפלל יספור שנית בברכה ויברך ברכה לבטלה, אבל כל שברור לו שלא יכשל בברכה לבטלה הרי הוא צריך לספור מיד בתחלת הלילה משום תמימות.

יבואר דבר"ן מבואר דרך ביום ראשון יספור בבהש"מ משום תמימות

נסתפקתי במי שנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור עומד לספור ספירת העומר, ועדיין לא התפלל ערבית אלא שלא יהא לו אחר כך ציבור לספור עמהם ספירת העומר, האם יקדים לספור עם הציבור קודם שמתפלל ערבית משום מעלת ברוב עם, אע"פ שעובר על מה שאמרה תורה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

וכן יש להסתפק גם אם יש לו מניין אחר כך לספור ספירת העומר ברוב עם, אבל אין מניין לערבית אלא אחר זמן רב, והרי מצוה לכתחלה לספור בתחלת הלילה משום

^ה ושמעתי שהקשה ח"א למרן הגר"ז זצ"ל אמאי בספירת ימים סופרים בתחילת היום ומיד אומרים היום יום אחד, ובספירת השבוע אין סופרים אותו אלא בסוף השבוע אמאי לא נספור מיד בתחילת השבוע היום יום אחד לשבוע אחד, ותירץ מרן הגר"ז ז"ל דביום מצוה דינא דמקצת היום ככולו משא"כ בשבוע לא מצוה דינא דמקצת שבוע כשבוע ולכן אין סופרין רק בסוף השבוע. ובס' טעמא דקרא פר' אמור עה"פ וספרתם לכם כתב וז"ל נשאלתי למה בספירת הימים סופרים בתחילת היום היום יום א' משום תמימות ובשבועות סופרין בסוף השבוע והו"ל לספור בתחילת

אמנם בביאור הלכה בתחילת סימן תפ"ט הביא בשם המור וקציעה הטעם שסופרים ספירת העומר אחר ערבית משום שמנהג העולם היה שמתפללים ערבית מפלג המנחה ואז עדין לא הגיע הזמן של ספיה"ע, ולכן סופרים לאחר מעריב, ומשום הכי בכל גווי סופרים אחר ערבית כדי שלא יבואו לטעות לספור קודם שקיעת החמה, ולדידיה נראה שמעלת תמימות דחיא למעלת התדיר, ורק משום שיטעו לספור קודם שקיעת החמה מקדימין להתפלל ערבית קודם, אבל כתב שם בשם החק יעקב דהטעם שמקדימין להתפלל ערבית משום שתדיר ושאינו תדיר קודם, ולהכי מתפללין מעריב ואח"כ סופרים ספיה"ע, ומשמע דס"ל להחק יעקב שתדיר גובר על מעלת התמימות, ונמצא דנחלקו בזה המור וקציעה והחק יעקב, אמנם אפשר דגם להחק יעקב דתדיר קודם אינו אלא היכא שמתפלל ערבית בתחילת הלילה בזה כתב דתדיר קודם, אבל היכא שמתפלל אחר תחלת הלילה אפשר דגם הוא מודה דמעלת התמימות קודם לתדיר וצ"ע.

והנה יש להסתפק בזה עוד דמאחר ואינו עומד להתפלל ערבית אלא כשיהא לו מניין א"כ אינו עומד לקיים מצוות ק"ש וערבית אלא לאחר זמן, האם גם בזה אמרינן דתדיר ושאינו תדיר קודם ואסור להקדים את השאינו תדיר להתדיר, או דכל שאינו עומד לקיים שניהם אין בזה דין קדימת התדיר לשאינו תדיר.

והנה בגמ' ברכות דף כ"ח א' איתא תנו רבנן היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה רבי יהודה אומר מתפלל של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת, אמר רבי יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף, ע"כ, ובתוס' שם כתבו וי"א דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתייהן, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם א"צ עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף. ורק אם רוצה לאכול עכשיו ולא יכול לאכול לפני מנחה ורוצה להתפלל גם מנחה צריך להקדים מנחה, וכ"כ הרא"ש בשם ר"י, וכ"כ רבינו יונה, והטור כתב שהתוספות אינם מחלקים בזה ובכל גוונא מנחה קודמת גם באופן שאינו רוצה עתה להתפלל מנחה.

והנה בשולחן ערוך (סימן רפ"ו סעיף ד') כתב וז"ל היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוסף, כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד ו' שעות ומחצה שהוא זמן תפלת מנחה, צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף, וי"א דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתייהן, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם א"צ עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף, עכ"ל, ומבואר דסתימת השולחן ערוך דבכל גוונא מקדימין להתפלל מנחה קודם מוסף משום שמנחה תדירה, אלא שכתב בשם "א את סברת ר"י שאם אינו רוצה להתפלל עתה מנחה אינו צריך להקדים את התדיר אבל סתימת דבריו משמע דס"ל דבכל גוונא אמרינן דתדיר קודם וא"כ בענייני צריך להקדים את התדיר דהיינו להתפלל ערבית קודם ספירת העומר.

ולפ"ז הוא הדין מי שהגיע לבית הכנסת והציבור עומדים לקדש הלבנה, ואינו יכול להתפלל ערבית עד שיהא מניין הבא, וא"כ אינו עומד להתפלל ערבית מיד אם יכול להקדים לקדש הלבנה שהרי מקדים את השאינו תדיר, ולמשנ"ת דסתימת השולחן ערוך הוא דבכל גוונא תדיר קודם אסור להקדים ולקדש הלבנה אלא מתפלל ערבית תחלה, אמנם באופן שאם יקדש עתה יהיה ברוב עם ואחר כך יקדש הלבנה ביחיד כבר נתבאר במעדני כהן חלק ו' סימן ה'.

יבואר שהמקדים נוטלים לולב קודם שחרית אע"פ שמקדימין את שאינו תדיר

ולכאורה קשה מהא דבשערי תשובה סימן תרנ"ב ס"ק ב' שכתב וז"ל ועיין ברכ"י שנהגו קצת ממהדרים לברך על הלולב בהגן החמה בתוך הסוכה ולנענע, ואח"כ בשעת הלל מנענעים ד' נענועים וע' מ"ש מהרש"ל וויטל בספר הכוונות עכ"ל, והביאו במ"ב שם, ומבואר שמהאחר ששל פי סוד צריך לקחת את הלולב בסוכה הקדימו ליטול הלולב לתפלת שחרית אע"פ ששחרית וק"ש הוא תדיר, וע"כ דנטלו לולב מיד בהגן החמה משום שאין עומדין להתפלל שחרית מיד ובוה לא אמרינן דתדיר קודם, ולכאורה הוא דלא כסתימת השולחן ערוך בזה וצ"ע.

אכן באגרות משה חלק ד' סי' צ"ט כתב שמה שנהגו העולם שלוקחים את הלולב לפני התפילה אינו כדון, משום דאסור להקדים את השאינו תדיר בכל גוונא.

ואפשר לומר דמה שנחלקו הראשונים על ר"י וס"ל דגם כשאנו עומד להתפלל מנחה תפלת מנחה קודמת למוסף, אפשר דאינו אלא בתפילה דהיינו כשצריך

¹ הנה מטעמא אחרינא אינו ראוי לספור ספירת העומר לפני מעריב מכיון שיכול לטעות אחרי מעריב ולספור פעם נוספת, ולא מבעיא לן אלא אם יודע בברור שלא יטעה ויספור ספירת העומר שנית.

² ויש להעיר שאם נוטל הלולב בידו כדי להוציאו לבית הכנסת, כיון שהלולב בידו הרי מדין אין מעבירין על המצוות צריך ליטול מיד ואע"פ שק"ש הוא תדיר מכל מקום אפשר אין מעבירין על המצוות עדיף וחמיר טפי כמבואר במונמי ויסף הלכות תפילין הובא בב"י ריש סימן כ"ה שאע"פ שמתעטפין בציצית קודם הנחת תפילין משום שהציצית תדירה שנוהגת בשבתות וימים טובים, מכל מקום אם לקח התפילין בידו קודם, מניח תפילין קודם הציצית, וע"כ שאין מעבירין עדיף

להתפלל ב' תפלות, וכשעומד להתפלל ותרווייהו מעניין אחד של תפלה אמרינן דתפלת מנחה קודמת, משום שהרי רוצה להתפלל עתה לפני המקום, ומאחר שרוצה להתפלל ולקיים מצוות תפלה אמרינן שיתפלל מנחה ולא יתפלל מוסף קודם שהרי מנחה תדירה.

והיינו טעמא ששני המצוות העומדות לפניו הם מצוה אחת של תפלה, ולהכי אם הוא עומד להתפלל אע"פ שרוצה להתפלל מוסף מכל מקום מנחה קודמת, משא"כ כשעומד לפניו מצות ספיה"ע וק"ש ותפלה, או קידוש לבנה וק"ש ותפלה, או נטילת לולב וק"ש ותפלה, מסתבר שאין דין תדיר קודם מכיון שאין התפלה עומדת לפניו, וסברא זו אלימא לומר דלא אמרינן בזה תדיר קודם לכולי עלמא שהרי אינו עומד לעשות עתה ב' מצוות אלא מצוה אחת, משא"כ כשרוצה להתפלל ושואל איזה תפלה להתפלל אמרינן ליה שיתפלל את התפלה התדירה, וכל זה דלא כמו דס"ל לבעל האג"מ שלא חילק בזה, אמנם כן הוא מוכרח ממה שהביא המ"ב מנהג המדקדקים שנוטלים לולב קודם ק"ש ותפלה ולא פקפקו על מנהגם.

יבואר הנהגת הגר"ח להתפלל ערבית בליל שבת אחר הציבור ולא להקדים להתפלל עם הציבור משום שמקדים קידוש לק"ש

ידוע שמרן הגר"ח מבירסק היה רגיל להתפלל עם הציבור ערבית, וכשהגיע צאת הכוכבים לר"ת היה קורא ק"ש בברכותיה, והיה רגיל לעשות כן גם בליל שב"ק.

והעירו לו שבערבית של ליל שבת הרי הוא מקיים בזה מצות קידוש היום דאורייתא כמש"כ המג"א סימן רע"א, וא"כ אסור להקדים תפלת ערבית של ליל שבת לק"ש משום דק"ש תדירה וקידוש היום אינו תדיר ותדיר קודם, ומזמן שהעירו לו בזה היה מתפלל ערבית בליל שבת אחר ק"ש וברכותיה ביחיד.

ולכאורה צ"ב דכיון דזמן ק"ש הוא אחר צאה"כ, וזמן קידוש היום זמנו קודם שהרי מקדישין גם בערב שבת כמבואר בגמ' ברכות דף כ"ז, א"כ אין כאן כלל דין תדיר ושאינו תדיר שהרי אינו יכול לעשות את התדיר שלא הגיע זמנו עדיין, וצ"ל דאיידי באופן שכבר היה אחר צאת הכוכבים אלא שלא הגיע זמן ר"ת וכיון דחשש לשיטת ר"ת לא רצה לקרוא ק"ש בברכותיה קודם זמן ר"ת אבל מאחר שאפשר שהוא זמן ק"ש חשש שצריך להקדים ק"ש לקידוש היום אבל לפ"ז מבואר מהנהגתו דס"ל דאע"פ דכשמתפלל ערבית אינו רוצה עדין לקרוא ק"ש, שהרי רוצה לקרוא בזמן ר"ת מ"מ דינו להקדים לתדיר, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם הוא גם כשאנו רוצה לקיים את התדיר עתה, וכסתימת השולחן ערוך בזה וגם בב' מצוות שונות אמרינן כן וכמבואר באגרות משה הג"ל.

ושמעתי שמרן בעל האבי עזרי וצ"ל לא רצה ליטול הלולב קודם שחרית אפי' שהיה מתפלל הרבה אחרי הנץ דחשש שתדיר קודם אפי' בכהאי גוונא, וכסתימת השו"ע, ואפי' בשני מצוות שונות.

ולכאורה ממנהג המדקדקים שנהגו ליטול לולב קודם ק"ש נראה דלא ס"ל דבוה איכא מעלת תדיר, אמנם שמעתי מידידי הגר"מ טוקר שליט"א שאמר שאפשר שסברת האחרונים שנטלו לולב קודם התפלה הוא משום שלולב זמנה כל היום כמו שנהגו אנשי ירושלים, א"כ אפשר שחשיב כמצוה עוברת, ולהכי נטלוהו מיד בקומם שחרית בסוכה וצ"ע.

יבואר חדוש של הגר"ח מוואליזין שתדיר קודם אפי' למצוה עוברת

והנה אפי' אי נימא דתדיר קודם גם במקום שאינו רוצה לקיים את התדיר עתה מכל מקום בזה שמפסיד דין תמימות או במקום שמפסיד ברוב עם אפשר דתמימות וכן המעלה של ברוב עם עדיף, כמו שאם היה מצוה עוברת ומצוה תדירה מסתברא דמצוה עוברת קודמת, והכי נמי הוי כמצוה עוברת, שהרי מעלה זו עוברת היא, ודין תדיר אינו אלא לאקדומי למצוה התדירה לאינה תדירה, אבל לא לבטל את האינה תדיר בשביל הקדמת התדיר.

אמנם בספר שערי הוראה [נדפס בשנת תרצ"ג] להרב הגאון ר' אברהם דרושקאביץ רב דעיר שאט פלך קובנא, מובא שמצא כתב יד מהרב הגאון הצדיק מוה"ר נפתלי שהיה האב"ד דשאט לפני שבעים שנה, ושם כתב מעשה שהיה בוולוז'ין שראו את הלבנה לפני מעריב וחששו שתתכסה הלבנה וכבר לא יהי אפשר לקדש, ופסק הגאון ר' חיים מוולוז'ין שיתפללו מעריב דתדיר קודם אף שמצות קידוש לבנה עוברת, והראה ר' חיים פנים להלכה מסוגיא דברכות כח. דאמר שם ר' יורא כי חלש הוי יתיב

מתדיר, אבל יש לעיין אם שייך בזה אין מעבירין על המצוות שהרי ק"ש גם כן עומדת לפניו שאין צריך דבר לאחוז בו כדי לקרותו אלא קוראו מיד א"כ אפשר דתרווייהו חשובין עומדין לפניו אע"פ שאוחזו הלולב בידו וצ"ע.

³ ומש"כ המ"ב ס"ב ס"ה סק"ז וז"ל וכן בתדיר ושאינו תדיר דק"ל דתדיר קודם אם אין התדיר לפניו א"צ להמתין, עכ"ל, ונראה מדבריו דכשאין התדיר לפניו לא אמרינן תדיר קודם, היינו רק אם אין התדיר לפניו ואינו יכול לקיימו כלל וכמו שביארנו דיכול לקדש קודם שקיעת החמה ואינו חשוב שמקדים את השאינו תדיר לק"ש כיון שעדיין לא הגיע זמן ק"ש, אבל אם הגיע זמנו אלא שרוצה לאחור בזה קי"ל דתדיר קודם.

אפתחי דבי ר' נתן בר טובי חלף ר' נתן בר טובי אמר ליה מאן אמר הלכה ופרש"י מי אמר בבית המדרש הלכה כר' יהודה דמוסף קודם וא"ל הכי אמר ר' יוחנן אין הלכה כר' א"ל אמר ר' יוחנן א"ל אין וחזר דבר זה מ' פעמים, ע"כ.

והעיר ר' חיים וולווין א' מה הספק איך הלכה הא הכלל הוא יחיד ורבים הלכה כרבים, ותו למה אמר ר"י בלשון שלילה ולא אמר הלכה כרבנן, ותו מה היה אצלו החידוש עד שחזר מ' פעמים, ופירש הגר"ח מוולווין שלא היה ספק אם הלכה כר' יהודה או הלכה כרבנן, אלא הספק היה אם אמרו הלכה כרבנן או שאמרו אין הלכה כר' יהודה, ולשני הצדדים מנחה קודם, והנ"מ דאי אמרו הלכה כרבנן י"ל משום דהא מוסף לא עוברת וזמנה כל היום לפי רבנן, אבל לו יצויר במצוה עוברת היא קודמת להתדיר, אבל אי אמר אין הלכה כר' יהודה היינו דאפי' לשיטתו דמוסף עוברת מ"מ אין הלכה כמותו **"דהכלל הוא דתדיר קודם אפי' לגבי עוברת"**, ואי אמרו שר' יוחנן אמר אין הלכה כר' יהודה וממילא הדין הוא שמנחה קודמת אפי' למוסף, אפי' אם מוסף היו עוברת דתדיר קודם אפי' למצוה עוברת, והוה מה שהיה חידוש אצל ר"ז וחזר דבר זה מ' פעמים, והרב הגאון הצדיק ר' נפתלי שם כתב להשיג דמצוה עוברת היא קודמת להתדיר אם התדיר אינה עוברת, עכ"ל ז"ל, וכדבריו כתב בצ"ח ברכות שם.

יבואר דהאחרונים ס"ל דמצוה עוברת קודמת למצוה תדירה

אמנם באחרונים מבואר דלא כהוראת הגר"ח מוולווין וצ"ל שהרי המגן אברהם סימן רפ"ס ק' כתב בעניין מי ישיש לו שהות בסוף היום להתפלל מנחה אבל לא יספיק להתפלל מוסף איזה תפלה יעדיף להתפלל וכתב שם וז"ל ונראה לי דאם הוא סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתייהן יתפלל מוסף דמנחה יש לה תשלומין בערבית, עכ"ל, וכדבריו כתב באליה רבה, ובמ"ב שם כתב וז"ל ובדגול מרובה הקשה על המגן אברהם מירושלמי שכתב להדיא דמנחה עדיפא, וכן הקשה בבית מאיר, ויעוין ברעק"א שישב קושיות על המגן אברהם בדוחק ע"כ.

והנה להמגן אברהם והאליה רבה מבואר היטב שבמקום מצוה עוברת לא אמרין תדיר קודם, ובמגן אברהם כתב דאפי' אם הוא מפסיד את המצוה התדירה רק שיוכל להשלימה אחר כך, גם כן צריך לעשות את המצוה העוברת, וכ"ש דמצוה עוברת עדיפא ממצוה שאינה עוברת שיוכל לקיימה בזמנה כתקונה אפי' שהיא תדירה, וגם להאחרונים דפליגי וס"ל דמנחה קודמת למוסף אפי' שיפסיד את המוסף לגמרי.

מכל מקום אינו ראה דס"ל דתדיר קודם אפי' למצוה עוברת, דבנידון דידהו הרי גם המנחה היא מצוה עוברת, אלא שיוכל להשלימו אח"כ וס"ל דמכל מקום חשיב

כמצוה עוברת, ולהכי ס"ל להקדים המנחה שהיא תדירה למוסף, אבל במקום שהתדיר אינו מצוה עוברת אין צריך להקדימה ולהפסיד המצוה עוברת.

ולפ"ז יש לדון דיש להקדים ולעשות קידוש לבנה קודם לתפלת ערבית, משום דהיכא דפסיד המעלה דברוב עם חשיב כמצוה עוברת, ואין צריך להקדים התדיר לפניה.

וכ"כ בנודע ביהודה קמא סימן מ"א דבמקום שמצוות קידוש לבנה היא מצוה עוברת יקדש הלבנה קודם ערבית וכתב וכן אני נוהג הרבה פעמים לקדש הלבנה קודם ערבית, ומבואר דס"ל דמצוה עוברת קודמת למצוה תדירה ואינו סותר למש"כ דמנחה קודמת למוסף משום דהתם גם המנחה היא מצוה עוברת אפי' שיש לה תשלומין חשיב עוברת כיון שאינה כתיקונה ופשוט. אמנם סותר למש"כ בבבבכות דף כ"ח כמש"כ הגר"ח מוולווין דתדיר עדיף גם ממצוה עוברת וצ"ע.

יבואר אם כשחיסר יעלה ויבוא וצריך להשלימו אם חשיב כתדיר להקדימו לספירת העומר

העירני חביבי הבה"ח חיים פילד נ"י במי ששכח יעלה ויבא לביל שבת חוה"מ פסח צעריך להתפלל פעם נוספת, ולמה שידוע בשם הגר"ח שחכמי פרונינצא דס"ל דמי ששכח יעלה ויבוא במנחה של ר"ח אינו משלימו כמוצאי ר"ח משום שאינו חשוב כלא התפלל כלל אלא שחסר לו ההזכרה של יעלה ויבוא א"כ בזה אם צריך לספור ספירת העומר צריך לספור לפני שחזור תפלתו משום שספירת העומר הוא תדיר יותר מתפלת תשלומין, שהרי אינו חוזר אלא בשביל הזכרת יעלה ויבוא והרי הספירה תדירה יותר מהזכרת יעלה ויבוא.

אמנם זה אינו משום שמי שחסר לו יעלה ויבא א"ז רק חיסרון יעלה ויבא, דמבואר חסר לו בתפלתו שהרי חזר תפלתו בשביל הזכרה זו ואם יצא ידי תפלתו איך חזר ומתפלל, וראיתי בספר גנוי מועדים בשם הגאון ר' משה סאלוויצקי ז"ל שאמר שמתפלל תפלת נדבה כדי להשלים היעלה ויבוא, והוא תימא דלפי זה לחכמי פרונינצא מי ששכח יעלה ויבוא בר"ח שחל בשבת או בשבת חול המועד, אינו חוזר משום שאין מתפללים תפלת נדבה בשבת, וע"כ צ"ל שאע"פ שלא חשיב כלא התפלל אבל תפלתו חסירה ולא השלים עדיין חוב תפלתו, וצריך לחזור ולהתפלל כדי שיתפלל תפלה שלימה עם הזכרת יעלה ויבוא, ולכן גם בשבת יכול לחזור ולהשלים תפלתו, ולפ"ז לענין שאלתנו שאם חיסר יעלה ויבוא בתפלתו וצריך לחזור ולהשלימו, נראה דחשיב כתפלת ערבית וממילא חשיב כתדיר להקדימו לספירת העומר.

בעניין מצה כל שבעה אם בעינן כל דיני מצה עליה כגון לשמה שלא לאכול עמה דבר הרשות

ולפ"ז מסתברא דלא בעינן מצה לשמה שהרי הקיום הוא במה שאינו אוכל חמץ וגם מצה שלא לשמה הרי אי לא עבדינן לה מצה הרי היא חמץ וכן שמעתי שהיה אומר מרן בעל חוט שני בכל דרשות שבת הגדול.

יבואר דבמעשה רב נראה שאין מקיימים המצוה אלא במצה לשמה

והעירני חתני יקירי הרב הגאון ר' יעקב הויגסברג שליט"א ממה שכתב במעשה רב שהגר"א לא היה אוכל אחר הפסח מצה שיוצאין בה י"ד בפסח להראות שאינו אוכל המצה אלא משום מצוותה ולא להנאה ואי נימא שמקיים מצווה גם במצה שלא לשמה הרי כל מצה לא יאכל אחר הפסח שבכל מצה הרי הוא מקיים מצוות מצה ונראה דס"ל שאינו מקיים מצוות מצה אלא במצה שיוצא בה י"ד בלילה הראשון.

אלא שלפ"ז קשה הרי נודע חדושו של בעל זכר יצחק שבמצה שנאכלת עם הפסח לא נאמר דבעינן לשמה ולחם עוני ולחם שיכול להיות עובר עליו באיסור חמץ, ואי נימא כן כל מצה לא יאכל אחר הפסח שהרי מקיים מצווה בליל פסח בכל מצה במצוה זו של על מצות ומרורים יאכלוהו, ונראה דלא ס"ל חדושו של הזכר יצחק.

יבואר דאפשר דלכ"ע אי אפשר לאוכלו עם דבר הרשות

ומה שנתבאר דאי נימא דלא בעינן דיני מצה עליו אלא שמקיים בו מה שאינו אוכל חמץ א"כ גם אם יאכלנו עם דבר הרשות הרי הוא מקיים המצוה שאינו אוכל חמץ, אבל יש להעיר בזה דכיון שאם אוכלו עם דבר הרשות הרי יש לחוש שיבלע הרבה מדבר הרשות יחד עם המצה ותתבטל המצה בו וכיון שתתבטל המצה הרי לא קיים מצוות מצה שגם מה שמקיים המצה שאינו אוכל חמץ באכילת מצה הרי סו"ס בטלה ברובה בדבר הרשות ולא קיים מצוותו, אלא דבאמת גם אם בטלה ברובה אכתי טעם כעיקר ולא בטלה אלא אם יש לחוש שטעם דבר הרשות יא רב ולא יוכל לטעום טעם המצה וצ"ע.

הנה הובא בגליון פרשת צו לייסד בביאור מה שנודע בשם הגר"א דכל שבעת ימי הפסח יש קיום מצות אכילת מצה, וכתבנו דאפשר דמקיים המצוה גם בפחות מכזית ע"פ מש"כ הרמב"ם פ"א מהלכות חמץ ומצה הלכה ז' וז"ל האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מן התורה שנאמר לא יאכל חמץ, ואף על פי כן אינו חייב כרת או קרבן אלא על כשיעור שהוא כזית, והאוכל פחות מכזית מכין אותו מכת מדרות, עכ"ל, ומבואר דס"ל להרמב"ם דהיכא דכתיב בתורה הלשון יאכל הרי זה במשמע גם פחות מכזית, וא"כ י"ל דמאחר דכתיב מצות יאכל שבעת הימים המצוה בכל שבעה הוא גם בפחות מכזית, שהרי כתיב מצות יאכל^ט.

ואפשר דהביאור בזה דיסוד המצוה של מצה בכל שבעה הוא שלא לאכול חמץ, וכשאוכל דבר שיוכל להחמיץ ואוכלו בתורת מצה בזה הוא מקיים מצוה זו, ואינו כמצוות אכילת מצה בלילה הראשון שיש מצוה בעצם אכילת המצה, אלא הוא קיום הלאו דלא תאכל חמץ, וא"כ י"ל דלכ"ע אי"צ כזית, שהרי מאחר ואיסור חמץ הוא גם בפחות מכזית כמו שכתב הרמב"ם א"כ הוא הדין מצוות אכילת מצה שמצוותה לאכול דבר שיוכל להחמיץ ואוכלו בתורת מצה דמקיים בפחות מכזית.

ואין הכוונה שהקיום הוא רק מה שאינו עובר בלא תעשה כמו בעלמא שאמרו ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, שהרי בזה כתב רבינו יונה בשערי תשובה שער ג אות ט' יסוד השכר ושורש הגמול חלף העבודה בקיום מצות עשה, כמו שנאמר (משלי יג, י): **"וירא מצוה הוא ישולם"**, וכו' אולם ימצא דרך בשכר הנהנה מעבור על מצות לא תעשה, אשר השג ישיג לשכר עושה מצוה, כגון אם הזדמן דבר עבירה ליד האיש והתאווה תאווה לדבר ערוה וכבש יצרו כי זה מעקרי יראת השם יתברך, וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (מכות כג, ב): **"ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה"**, כגון שבא דבר עבירה לידו ונצול ממנו, גם השכר הזה עיקרו ויסודו **מצות עשה שכבש יצרו ביראת אלקים, כמו שנאמר (דברים י, ב): "את ה' אלקיך תירא"**, עכ"ל, ומבואר דהשכר על שמירת הלאווין אינו אלא שכר היראה אבל האוכל מצה בפסח ובוה שומר עצמו מחמץ מקבל שכר על מצוות שבעת ימים תאכל מצות כאשר מצוות עשה.

^ט אך יש להעיר על זה דבמעשה רב הובא הפסוק שבעת ימים תאכל מצות, והתם תאכל כתיב, ואפשר דמקרא דמצות יאכל אינו מצוה על הגברא אלא רק שלא יאכל חמץ אלא מצה.

וכן מוכח מתשובת הרא"ש שהביא המחזור ויטרי סי' ר"ל וז"ל דהיינו טעמ' דנהגו לברך בהלל [על חצי הלל] שלא יראה כקורא הלל בלא זמנו. ואמרינן בפרק הקורא. האו' הלל בכל יום הרי זה מחורף ומגדף. ובכל יום לאו דוקא. אלא בכל יום שאינו זמנו קאמר עכ"ל ומבואר דגם בחצי הלל אם אומר שלא בזמנו ה"ז מחורף ומגדף. אך בהג' חכמות שלמה בסי' תכ"ב נקט דבחיצי הלל לא הוי מחורף ומגדף, ולדבריו שפיר י"ל בהוראות הגאון שליט"א דיש להקפיד שלא יאמר הלל שלם דבזה הוא נכנס בכלל מחורף ומגדף.

יבר' אם ביום שתקנו לומר בו הלל אם אומר שתי פעמים ה"ז בכלל מחורף ומגדף

עוד יש לדון דאפי' אם נימא דבחיצי הלל אינו בכלל מחורף ומגדף מ"מ בחוה"מ פסח כשיאמר הלל שלם בשאר הימים אינו בכלל מחורף ומגדף, דהנה ידועים דברי הגר"ח שאם לא אמר הלל ביום טוב ראשון של פסח יאמר בשאר הימים הלל שלם, וטעמו דהא דאין אומרים הלל שלם בכל שבעת ימי הפסח אמרו בגמ' בעריכין דף י' דהוא משום דאין חלוקין בקרנותיהן, משא"כ בסוכות שחלוקין בקרנותיהן להכי אומרים הלל שלם בכל יום, וא"כ נמצא דכל שבעת ימי הפסח שייך לומר הלל שלם אלא דכל שבעת ימי הפסח חשיבי כחד יומא כיון שאינן חלוקין בקרנותיהן, וכבר אמר הלל על יו"ט זה, וא"כ אם שכח ולא אמר הלל ביום הראשון שפיר יכול לומר הלל שלם בשאר הימים.

ולפ"ז י"ל דגם אם יאמר הלל שלם לא הוי בכלל מחורף ומגדף, דברינו יונה בברכות דף כ"ג א' מדפי הרי"ף כתב בטעמא דמילתא דהאומר הלל שלם בכל יום הרי זה מחורף ומגדף וז"ל נראה למורי הרב נר"ו שטעם הדבר הוא מפני שעיקר קריאת ההלל הוא על כל צרה וצרה שלא תבא על הצבור, ואנו אומרים אותו באותה שעה כמו שאמרו דוד על הצרות שעברו עליו, וכשאומר אותו בכל יום נראה כמי שאומר שאין הקדוש ברוך הוא עושה נפלאות בכל יום, ולפיכך קורא הנסים שעברו כבר ונמצא שמחורף ומגדף כלפי מעלה עכ"ל. וא"כ הכא שאומרו ביום שצריך לומר בו הלל אלא שהוא כבר אמרו תו לא הוי מחורף ומגדף.

אלא דמדברי המג"א הנ"ל מוכח דגם ביום שתקנו לומר בו הלל כשאמרו שתי פעמים ה"ז מחורף ומגדף, ומבואר דלא כסברא זו, ועיי' בשו"ת שבט הלוי חלק ז' סי' מ"ט שעמד בזה על דברי המג"א.

מעשה באחד שבחול המועד פסח טעה ולא דילג באמירת הלל את השתי פרקים לא לנו ואהבתי שנוהגים לדלג, והורה לו חכם אחד שליט"א שצריך לדלג על פרק אחר מהלל, וטעמו דכיון שבשאר ימי הפסח אין אומרים הלל שלם אם יאמר הלל שלם הרי הוא בכלל מה שאמרו בגמ' בשבת דף ק"ח ב' הקורא הלל בכל יום הרי זה מחורף ומגדף, ולכן צריך לדלג את אחד מהפרקים האחרים של הלל כדי שלא יאמר הלל שלם.

והנה אע"פ שנוהגים לדלג בהלל על לא לנו ואהבתי מ"מ אין זה לעיכובא, ואף אם ידלג על פרקים אחרים יצא יד"ח, ועיי' במ"ב סי' תכ"ב ס"ק י"ב שכתב 'והמנהג הפשוט שמדלגין מן לא לנו עד ד' זכרנו וגו' ומן אהבתי כי ישמע וגו' עד מה אשיב, ויש מדלגין דילוג אחר [רמב"ם], ועיין בא"ר טעם למנהגנו עכ"ד. ומשמע דאין זה לעיכובא מה שמדלגים דוקא הנך ב' פרקים, ולהכי הורה אותו חכם שליט"א דבדיעבד שאמר כבר לא לנו ואהבתי ידלג על פרק אחר.

ולכא'ו יש לדון דסגי לדלג על תיבה אחת, דהא כשצריך לומר הלל שלם אם חיסר אפילו תיבה אחת מהלל אינו יוצא יד"ח כמ"ש במ"ב סי' תפ"ח סק"ב ובשעה"צ שם סק"ב, וא"כ כדי שלא ייחשב שאומר הלל שלם סגי שידלג תיבה אחת.

יבואר אם הא דהאומר הלל בכל יום ה"ז בכלל מחורף ומגדף הוא רק אומר הלל שלם או גם בחצי הלל

אך על עיקר דבריו שנקט שאם לא ידלג הרי הוא בכלל מה שאמרו הקורא הלל בכל יום הרי זה מחורף ומגדף יש לדון טובא, דהנה לכא'ו יש לדון אם רק בהלל שלם ה"ז מחורף ומגדף או גם בחצי הלל, ואם נימא דגם בחצי הלל ה"ז מחורף ומגדף א"כ כיון שהתירו לומר חצי הלל אינו מוסיף כלום במה שאומר הלל שלם, דהא בלא"ה אמרו חכמים שהיום אינו בכלל מחורף ומגדף.

ומדברי המג"א בסי' תכ"ב משמע דגם בחצי הלל אם אומר שלא בזמנו ה"ז מחורף ומגדף, דכתב דאם כבר קרא הלל ומוציא את חבירו מדין ערבות אם חבירו לא יענה אחריו הללו' הרי הוא עובר באיסור, דכיון שאין חבירו יוצא בזה נמצא שקרא הלל שאינו צריך ואמרו הקורא הלל בכל יום הרי זה מחורף ומגדף, והתם מייירי בהל' ר"ח, ומשמע דאיירי בהלל של ר"ח שהוא חצי הלל, ואע"פ כן אמר דיש בזה משום מחורף ומגדף.

ענג ונגע

וזה מה שחטאו ישראל במדבר שאמרו ישראל כשחזרו המרגלים, בדברים פרק א' ותרנו באהליכם ותאמרו בשנאת ד' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו, ע"כ. וקשה להלום דברים אלו שהקב"ה שעשה לישראל כל הנסים הגדולים במצרים ובמדבר הוציא עמו ישראל בשנאתו אותם.

וברש"י שם פירש את מה שאמרו בשנאת ד' אתנו הוציאנו מארץ מצרים וז"ל הוצאתו לשנאה היתה, משל למלך בשר ודם, שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל, למי שהוא אוהב נותן של שקיא, ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל. ארץ מצרים של שקיא היא, שנילוס עולה ומשקה אותה, וארץ כנען של בעל, והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען, עכ"ל.

והאמת כמו שפירשו המפרשים שהקב"ה מאהבתו את ישראל רוצה שיהיו תלויים בו ומבקשים צרכיהם מאתו בכל עת כדאיתא ביומא דף ע"ו עמוד א' שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו בן אחד פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה עמד ופסק מזונותיו בכל יום והיה מקביל פני אביו כל יום אף ישראל מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר שמוא לא ירד מן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב נמצאו כולן מזוניים את לבם לאביהן שבשמים

וכן אמרו שם דף ע"ה. תניא אמר רבי יוסי בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם מקניט את חבירו יורד עמו לחייו אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו יורד למטה מזונותיו עמו, ולכאורה איזה קללה נתקלל הנחש שיש לו מזונותיו בשפע אלא זהו קללתו שאינו נצרך לבוראו.

אבל אפשר דקאי על העין רעה של האדם שרואה במה שאסור לראות וכמו שאמרו בעבודה זרה דף כ' עמוד ב' אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחברו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו כיון שחולה רואה אותו מזדעזע ופותח פיו וזורק לתוך פיו ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות.

והיינו דמלאך המוות הוא עצמו השטן כמו שאמרו בבבא בתרא דף טז עמוד א' אמר ר"ל הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, והמלאך המוות נעשה מכל העינים שראו דברים שאינם הגונים כמו שאמרו העין רואה ולב חומד וכלי מעשה גומרים וזה מה שמתפללים וישויבינא מעינא בישא ומחרינא גיהנם היינו שאם נשמר מעין לא טובה נציל ממלאך המוות.

והרי אמרו שאין הקב"ה מזכיר שמו על הצדיקים בחייהן שהרי עד יום מותו היצר יכול להכשיל האדם אבל מי שהוא סומא הקב"ה מזכיר שמו עליו שהרי אין לו יצר הרע ולכן אמר הקב"ה אלוקי יצחק בחייו שהרי ויהי כי זקן יצחק ותכנין עיניו מראות.

וזהו והסיר ד' ממך כל חלי הוא העין היינו שהקב"ה יצילנו מחטא העין שמביא כל הרעות שבעולם שכל חולי מגיע מן העין ואם העין שמורה מן החטא אין חולי ומרעין בישין..

ואפשר לומר עוד בזה דיסוד הצלחת האדם בעבודתו הוא לראות הכל בעין טובה ולדעת שכל מה שהקב"ה נתן לו הוא טוב ומושלם למה שהוא צריך ולא חסר לו כלום ובהוה הוא עובד את הקב"ה בשלימות, אבל מי שבכל עת נרגן ורואה שחורות ואינו מרוצה וחושב שאילו היה אחרת היה מצליח הוא אינו עובד את עבודתו כראוי משום שאינו מרוצה ממצבו וזהו מה שמבקשים וישויבינא מעינא בישא ומחרינא דמלאך המוות ומדינה של גיהנם.

בספר שם אפרים לבעל בית אפרים כתב בשם גדול אחד שכתוב בזהר הקדוש שנענע וענע הם אותם אותיות, ובספר יצירה איתא דאין למעלה מענג ואין למטה מנגע, והכל תלוי בעין, והיינו דאם העין למעלה [דהיינו בתחילת התיבה] הוא ענג, אם העין למטה [שאות עין היא בסוף התיבה] הוא נגע, וזהו מה שאמר הכתוב והנה הלא הפך הנגע את עינו, שהנגעים באים על צרות עין, וזהו שאחד הנגעים קרוי שאת דהיינו המגביה עצמו שצרות עין בא מגאות משום שחושב שהכל שלו אבל אם מבין שהכל הוא מתנה מד' יתברך ואינו שלו אלא ברחמי יתברך אינו צר עין לתת משלו לאחרים, וזה כוונת הכתוב ואם לא הפך את עינו דהיינו שעינו לא נתנתית וטימא הכהן אותו.

והסיר ד' ממך כל חלי. כבעל הטורים כתב דכל חלי הוא גמטריא של צ"ח קללות, ובבבא מציעא דף ק"ז עמוד ב' אמרו והסיר ה' ממך כל חלי אמר רב זו עין, רב לטעמיה דרב סליק לבי קברי עבד מאי דעבד אמר תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ ושמואל אמר זה הרוח שמואל לטעמיה דאמר שמואל הכל ברוח, ע"כ.

ורב אויל לשיטתו בסנהדרין דף צ"ג עמוד א' ורבנן להיכן אזול אמר רב בעין הרע מתו ושמואל אמר ברוך טבעו, ורבי יוחנן אמר עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות.

והנה באתקינו סעודתא שאומרים בליל שבת אומרים בסוף הזמירות יהא רעוא מן קדם עתיקא קדישא וישויבינא מעינא בישא ומחרינא דמלאך המוות ומדינה של גיהנם.

ובפשטות קאי על עינא בישא שמביא המוות לעולם כמו שאמר רב בכמה דוכתא וזה הכוונה מעינא בישא ומחרינא דמלאך המוות.

והנה ישראל אף שהקב"ה הוציאנו לטובה ממצרים מ"מ אמרו בשנאת ד' אותנו וכן המרגלים אמרו ארץ אוכלת יושביה היא, והוא היה לטובה כדי שלא יבחינו בס, ומ"מ ראו הכל בהסתכלות של רע עין, שאף שהכל נעשה לטובתם ראו הכל בעין לא טובה, והוא מדת הנרגנות כמו שאמר הכתוב ותרנו באהליכם ותאמרו וגו' והוא עיקר החטא של דור המדבר.

וכן אמרו רבותינו בגמ' ערכין ט"ו ע"א עשר נסיונות נסו אבותינו ובכולם לא נתחתם גור דינם אלא על לשון הרע, שנאמר "אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם", ונאמר "וישמע ה' את קול דבריכם ויקצוף וישבע לאמר", ע"כ.

וכן אמרו שם תניא א"ר אלעזר בן פרטא בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע מנלן ממרגלים ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה ממאי דלמא משום דר' חנינא בר פפא דאמר רבי חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה דכתיב כי חזק הוא ממנו אל תיקרי כי חזק הוא ממנו אלא ממנו, כביכול בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם, אלא אמר רבה אמר ר"ל אמר קרא וימותו האנשים מוציא דבת הארץ רעה, על דבת הארץ שהוציא, עכ"ל.

וצ"ב בדאמת נראה שחטא המרגלים היה גדול מאוד שלא האמינו בד' וכפרו בטובתו, וחכמינו ז"ל דרשו מהתורה שחטאם היה לשון הרע וע"ז נתחתם גור דינם והוא פלא גדול.

והנה בס' שער"ת לרבינו יונה ש"ג כת' וז"ל עוד אמר שלמה המלך ע"ה במשלי ט"ז כ"ח "ונרגן מפריד אלוף", ר"ל כי יפריד מעליו אוהב ורוע כי לא יוכלון שאת חברתו, ואמרו רבותינו במסכת דר"א זוטא פ"ט אל תרבה בתרעומות שלא תבוא לידי חטא, ופעמים רבות הנרגן כפוי טובה, גם יחשבה לרעה וישיב רעה תחת טובה, ונאמר במשלי י"ז, י"ג "מישיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו", ופעמים

יחשוב על חסדי ה' כי הם לנקם ושלם, כענין שנאמר בדברים א' כ"ז "ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו וגו'". על כן התרחק מדרך הנרגנים, כי נתיבותיהם עקשו להם, כל דורך בה לא ידע שלום, ולדון לכף זכות למד לשונך, והיה צדק אזור מתניך, עכ"ל.

וזהו עיקר חטאו של בעל הלשון הסתכלותו על רעת השני עד שיכול לספר עליו דברים רעים, וזה באמת שרש כל החטאים שאם הוא רואה כל מעשה ד' עמו לטובה הרי הוא מבין שכל המצוות שצונו ד' יתברך הם לטובה לנו כמו שאמר הכתוב בדברים פרק ו' כ"ד ויצונו ד' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ד' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, וכל שעושה המצוות בידעו שהוא לטוב לנו הרי הוא שמח בעשייתם, אבל כשהוא נרגן ורואה כל המצוות כעול קשה שרוצה ליפטר מהם רח"ל, הרי זה מגיע לדבר רע רח"ל על המקום ברוך הוא וזה עיקר רעתו של בעל הלשון וכן כשיודע שכל הנעשה עמו מהמקום הכל לטובה אין רואה את מה שהבירו עשה לו כרעה אלא כטובה שלימה כמש"כ כי לעולם חסדו לעולם אין שום

דבר נעשה עמו אלא חסדו של מקום ולכן אינו מדבר לשון הרע על חבירו לעולם.

וזה כוונת האר"י ז"ל דבאמרו להודות שהפה נברא להודות לד' היינו דכל עצמותו של האדם אינו אלא להודות לד' ולהכיר בטובתו של מקום ועל ידי זה שהוא רואה הכל לטוב לא יבוא לדבר לשון הרע.

ושמעת' מעשה שסיפר הגה"צ ר' שלום שברדון זצ"ל ומוכא בלב שלום באחד שסיפר לו שהיה בזמן מלחמת העולם הראשונה והיה מסחרו ביהלומים והרויח הון רב אפי' בימים הטורפים ההם ובאחד מן הימים בדרכו למסחרו בשעות הבוקר שמע הוא כי א' קורא לו להשלים מניין להיות העשירי ובהכנסו לבית המדרש הוא ראה שאין שם כי אם שלשה אנשים ורצה לילך לדרשו, והפציר בו חבירו שימתין עד שיגיע מניין משום שיש לו יארצייט ואמר לו שאם היה לו יארצייט היה רוצה שיהיה לו מניין ויעשה עמו טובה ויקיים מצוות ואהבת לרעך כמוך, והמתין הרבה כדי לעשות עמו אותו חסד, וכשהגיע בסמוך למקום עבודתו אמרו לו שייבחר מיד משום שהבולשביקים השתלטו על כל הסוחרים ולקחו מהם את כל כספם והגרום, ועל ידי חסדו שעשה עם חבירו ניצל מהבולשביקים, הרי שכל העושה מצוותו של מקום זוכה לשכר הרבה ואין המצוות להרע לנו אלא לטוב לנו וכאן ראינו בעינינו שזכה ליציל על ידי עשיית חסד עם חבירו, אבל באמת בכל מצוה זוכה לשכר הרבה בזה ובבא.

דברי חיזוק בשבח הלומדים משנה ברורה קודם התפלה בעת סיום חלק א' של משנה ברורה

וחרד על דברו יהיה הוא החשוב אצלו יותר מכל יצורי התבל שיש לו בעולמו] ואילו שיהיה הוא החשוב והנכבד ושיהיה הקדוש ברוך הוא מבט עליו יותר מכל מעשה דיו שברא בעולמו דהיינו אפילו ממעון קדשו מן השמים ששם הוא משכן כסא כבוד ה' לא היינו מעלים על דעתנו דבר זה כלל וכלל. אבל ראה אחי מה שפרט הש"י בפירוש ע"י נביאיו ואמר [ישעיה ס"ו] כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו' ואת כל אלה ידי עשתה והיו כל אלה נאם ה' ואל זה אביש אל עני ונכה רוח וחרד על דברי, והמונה דהלא אנכי בראתי השמים ששם הוא משכן כסאי והארץ שהוא הדום לרגלי וברצוני מתקיימים ובודאי יודע אני את גדלם ותכונתם אעפ"כ תדעו שעיקר מה שאנכי מבט בעולמי הוא על מי שהוא חרד על דברי לקיימו אף שהוא עני כי הוא העיקר החשוב אצלי יותר מן הכל. וטעם כ"ז דמי שהוא חפץ מאד במצות ה' וחרד על דברו לקיימו נתקשר ונתדבק נפשו בעצם דבורו של הקדוש ברוך הוא. וידוע דדברי הש"י גופא הם גבוהים במעלה הרבה יותר מן הבריאה גופא והבריאה אצלם הוא כמדרגת גוף לנשמה וכ"כ מחשיב הש"י את האדם המקיים מצות ה' באמת ואמונה עד שהוא חושב אותו כאלו הוא המציא את עצם המצוה וכמו שאמרו חכמינו ז"ל על הפסוק וזכרתם את כל מצות ה' ועשייתם אותם דהיינו כאלו הוא עשה את המצוה גופא וע"כ כיון שנפשו נתקשר ונתדבק כ"כ בעצם אור המצוה ממילא נתעלה נפשו על כל הבריאה. והנה מכל זה יוכל האדם להתבונן כמה צריך האדם לרוץ אחר מצות ה' ולקיימם באמת ואמונה ולא לחפש עצות חס ושלום איך ליפטר מהם, עכ"ל.

והנה מי אינו רוצה להיות בכלל אלו שהקב"ה מבט עליהם וכשלומד על מנת לקיים הרי הוא בכלל חרד על דברי ועליו נאמר ואל זה אביש מי שהוא חרד על דברי, וכמה מעלה יש לזה האיש בתפלתו כשהקב"ה מבט עליו ולכן אלו המשכימים קום ולומדים לפני תפלתם משנה ברורה על מנת לקיים את דברי התורה יכולים לזכות שתפלתם תתקבל ביותר, וגם אם מי שהוא עני ועני הכוונה עני בדעת שהעני בממון אינו שפל אצל הקב"ה וגם העני הזה אם הוא חרד על דברי הקב"ה מבט עליו ומקבלו ושומוע לו.

יתן הקב"ה שיתרבו הספסלים בבית המדרש הלומדים קודם תפלתם ובפרט בלימוד ההלכה במשנה ברורה ויקובל תפילתו באהבה וברצון לפני אדון כל.

בקריינא לצורך רפואה והכיר שם אדם אחד שהיה שם באותה שעה ואחר יו"ט ראשון של פסח לא ראה אותו כמה שבועות וכשראהו שאלו לשלומו ומה היה עמו שנעלם מבית הכנסת זמן רב ואמר לו שאכל מרור וכיון שסובל על לבו חש מאוד רע ולא יכל צאת מביתו עד עתה ואמר לו מרן זצ"ל אני כיון שאני חולה אני יכול לאכול מרור שהוא תמכא ופעם אחת שאל למרן הגר"ח אם יכול לאכול חסה למרור שלא היה נהוג שם ואמר לו שיכול אבל אינו מייצין לו מחמת בריאותו וכשאכלו הרגיש רע מאוד מאותו אכילה ויותר לא אכל מרור ואמר לאותו אדם אם הוא סובל בלבו שלא יאכל מרור.

וענה לו אותו אדם ששמע שאע"פ שהרב מבטיק אינו אוכל מרור אבל בנו לוקח למרור כית גדול הרבה יותר משאר בני אדם אבל אני אם לא אוכל מרור בני לא יאכל מצה, ומה נענה אנו אם אנו נתפסל במניין של זמן ק"ש של הגר"א מה יהיה עם בנינו אחריו.

וביותר בלימוד ההלכה הוא מראה שרצונו לקיים מצוותו יתברך והוא הלומד על מנת לקיים שמוספקין בידו ללמוד וללמוד לשמור ולעשות ולקיים, וביותר אפשר להמליץ עליו את, מה שכתב החפץ חיים בספר שם עולם חלק א פרק ב' שכתב שם וז"ל ונראה שזהו מה שאמר הכתוב אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד וענין הכתוב הוא דמי שאינו מכיר גדולת ה' ותהלתו והוא ירא מלעבור על התורה רק מצד שלא יענש בעוה"ז או בעוה"ב הוא מחפש עצות איך להפטר על פי הדין מן המצוה שלא יענש אם לא יקיימה. לא כן מי שהוא ירא את ה' דהיינו שהוא מכיר כבודו ורוממותו הוא חפץ בעצם המצוה וחרד עליה לקיימה מצד שהוא דבר ה' ומחפש עצה כדי להביא עצמו לידי חיוב. והנה כאשר נרצה לצייר בדעתנו ובמחשבתנו את גודל אישורו וחשיבותו של האיש הזה אצל הבורא עולם לא נשיגו בשכלנו אף אחד מאלפי אלפים ממה שהוא ע"פ האמת וממש נוכל לומר ע"ז מה שכתוב כי כאשר גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכים ומחשבותי ממחשבותיכם כי בדעתנו די אם היינו מציירים אותו שהוא חשוב אצל הש"י כאלף אנשים או כרובא אנשים ואם היינו מעלים על דעתנו שהוא חשוב אצל הש"י יותר מכל יצורי התבל שיש לו בעולמו היה דבר זה נפלא ונעלם בדעתנו [ובפרט אם הוא עני ושפל בודאי לא היה מניח אותו היצה"ר לחשוב שזה העני שהוא השפל באנשים בשביל שהוא חפץ במצות ה'

הנה כמה מעלות טובות בלימוד קודם התפלה שהתורה מקרבת האדם למקום וכמו שאמרו חז"ל מסיר אנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה ומדה טובה מרובה המטה אנו לשמוע תורה כמה תפלתו מקובלת ביותר, וכבר פירשו מה שמבקשים בתפלה פתח לבי בתורתך היינו שפתיחת הלב הוא על ידי התורה, ובמדרש פ' ויצא על הפסוק וגללו את האבן מעל פי הבאר שהאדם יש לו לב האבן שאינו מרגיש קרבתו יתברך, ובקרא כתיב וגל את האבן מעל פי הבאר היינו שיעקב אבינו בתורתו גלל את האבן מעל פי הבאר וכמו שאמר הכתוב תתן אמת ליעקב בכח התורה יכולים לגול האבן מעל פי הבאר לקרבינו לעבודתו יתברך.

ובפרט המשכימים קום לתפלה שמראים בעצמם את חשיבות ומעלת התפלה ומקריבים חלבם ודמם על גבי המזבח שכל השכימה הוא הקרבת קרבן לד' יתברך שמקריב את שיתנו העריבה עליו לד' יתברך וכמה חביב לפני ד' יתברך אותו קרבן שמקריב אליו יתברך ומתקבלת תפלתו ביותר.

ושמעת' שהמניין המאוחר בבית המדרש לדרמן באו להתלונן אל בעל הקהלות יעקב זצ"ל שלא נתנו להם את הס'ת המהודר לקרוא בו ויש במניין זה הרבה יראים וחרדים לדבר ד', ואמר בעל הקהלות יעקב שמי שמתפלל במניין המאוחר אי אפשר לקרוא לו מדקדק במצוות, ואע"פ שמרן החזו"א הכריע כדעת הגר"א בזמן ק"ש אבל המאוחר תפלתו אי אפשר לקרותו מהדר במצוות.

וכמה יש להצטער שכחיים בהרבה מקומות של אברכים חרדים ויראים לדבר ד' המניין המרכזי הוא המניין המאוחר של זמן ק"ש והמתפללים בזמן של מנן אברהם צריכים להתפלל בבית הכנסת הקטן יותר והוא חילול ד' שהרי המקדימים להתפלל הם המכבדים את הקב"ה הם צריכים להתפלל במקום הנכבד יותר והמאחרים הם צריכים להתפלל במקום הפחות נכבד ושמעת' שישאלו את מרן בעל המנחת שלמה זצ"ל אם להעמיד המניין המרכזי בזמן של הגר"א או של המנן אברהם ואמר שאינו יכול להכריע במחלוקת זו אבל מי שמתפלל במניין מאוחר אי אפשר לקרוא לבית הכנסת 'הניחי הישיבות' והוא מוזעזע את אמות הסיפים בדור שלנו.

ושמעת' מהגאון הגדול ר' אברהם יהושע סאלאוויציק שליט"א שזמן נאב"ד בריסק זצ"ל היה בחג הפסח אחד